

Protokoll fört vid besök hos Statens institutionsstyrelses institution Lunden, den 20–21 september 2011

Inledning

På uppdrag av justitieombudsmannen Lilian Wiklund besökte enhetschefen Sven-Åke Jansson den 20–21 september 2011 Statens institutionsstyrelses LVM-hem Lunden, i Lund. Från JO deltog också biträdande enhetschefen Gunilla Bergerén, områdesansvariga föredraganden Catrine Björkman samt föredragandena Elisabeth Sjöblom och Lars Olsson.

Till LVM-hemmet Lunden hör också verksamhet som bedrivs i Höör (avdelningen Karlsvik). Besöket omfattade inte verksamheten i Höör.

Vid Lunden bedrivs vård enligt lagen (1988: 870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM).

Syftet med tvångsvård enligt LVM är att motivera missbrukare till att frivilligt medverka till fortsatt behandling och ta emot stöd för att komma ifrån sitt missbruk. En av förutsättningarna för tvångsvård är att möjligheterna att tillgodose missbrukarens behov av vård i frivillig form ska vara uttömda eller ha befunnits vara otillräckliga. Tvångsvården ska upphöra så snart syftet med vården är uppnått och allra senast när vården har pågått i sex månader. Vården ska bygga på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet och så långt det är möjligt utformas och genomföras i samverkan med den enskilde.

Bakgrund

Justitieombudsmännen har enligt lagen (1986:765) med instruktion för Riksdagens ombudsmän (JO-instruktionen) tillsyn över att de som utövar offentlig verksamhet följer lagar och andra författningar samt i övrigt fullgör sina åligganden. JO:s tillsyn omfattar bl.a. Statens institutionsstyrelse (SiS).

Av 5 a § i JO-instruktionen framgår att justitieombudsmännen därutöver fullgör de uppgifter som ankommer på ett nationellt besöksorgan enligt det fakultativa protokollet den 18 december 2002 till Förenta nationernas konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Syftet med det fakultativa (frivilliga) protokollet är att upprätta ett system för regelbundna besök som genomförs av oberoende internationella och nationella organ på platser där personer hålls frihetsberövade för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Besökets genomförande

Besöket inleddes med att JO:s medarbetare togs emot av institutionschefen Rickard Amylon, biträdande institutionschefen Mats Jonsson och avdelningsföreståndarna Annelie Lindstedt och Fredrik Eliasson.

Därefter förevisades Lundens lokaler vid en rundvandring. JO:s medarbetare samtalade därefter med intagna i hemmet, både i enrum och i grupp. Under den andra dagen fördes samtal med personal, däribland institutionschefen, och viss aktgranskning genomfördes.

Besöket avslutades med en sammanfattande genomgång av gjorda iakttagelser och vad som framkommit vid samtalen med intagna och personal. Vid genomgången närvarade Rickard Amylon, Mats Jonsson, Annelie Lindstedt och Fredrik Eliasson samt regionchefen Bengt Andersson (Södra regionen), enhetschefen Anette Schierbeck och utredaren Cecilia Sköld Kordelius (de två sistnämnda från SiS huvudkontor).

Iakttagelser m.m. vid besöket

Organisation m.m.

Från hemmets sida anfördes sammanfattningsvis följande. I Lunden finns plats för vård av tolv kvinnor och tio män. Samtliga platser är låsta. Lunden har ett nationellt uppdrag och kan ta emot personer från hela landet. I målgruppen för Lunden-avdelningarna ingår personer med vad som ofta kallas dubbeldiagnos eller samsjuklighet. Lunden tar även emot gravida missbrukare.

Lokalerna, i St. Lars-området i Lund, har tidigare tillhört rättspsykiatri, men sedan tidigt 1990-tal finns här ett LVM-hem för vård av missbrukande yngre kvinnor. Mellan 1997 och 2009 omfattade Lunden även ett ungdomshem för vård av flickor. I ungdomshemmets tidigare lokaler finns nu en avdelning för vård av yngre män. År 2008 tog Lunden över LVM-hemmet Karlsvik i Höör. Där vårdas framför allt medelålders och äldre män med alkoholmissbruk. Där finns 20 platser, varav åtta är låsbara.

En målsättning för Lundens verksamhet är att göra en utredning av klienten (den vanliga benämningen av en person som vårdas hos SiS med stöd av LVM) med SiS utredning LVM som plattform. Det kan vara första gången en utredning görs när klienten är i drogfritt skick. Utredningen i sig har en behandlande effekt. En annan målsättning är att göra klienterna motiverade till fortsatt behandling i öppnare former. En del av detta går ut på att bygga upp en hållbar struktur för vardagen genom att bidra till att klienterna får normala tider och kosthållning. I princip alla klienter är initialt omotiverade. De behandlingsmetoder som framför allt används

vid Lunden är motiverande samtal (MI) samt återfallsprevention (ÅP). Alla medarbetare är inte utbildade i metoderna. Behandlingsassistenterna får handledning var tredje vecka av en psykolog.

Lunden använder sig av ett dynamiskt säkerhetsarbete, men i viss utsträckning har övervakningskameror ersatt personal under senare år.

Bostadsrum och gemensamma utrymmen

Mansavdelningen är nyligen ombyggd och renoverad. Ett pågående renoverings- och ombyggnadsarbete på kvinnoavdelningen ska stå klart före 2011 års slut.

Det finns flera sällskapsrum vardera på mans- och kvinnoavdelningen. Förutom några enstaka ljudabsorbenter är korridorväggarna på mansavdelningen kala.

Bostadsrummen på avdelningarna är ungefär lika stora. På kvinnoavdelningen finns två rum för två klienter, men renoveringen kommer att innebära att avdelningen enbart kommer att ha enkelrum. Klienterna har få personliga tillhörigheter på rummen.

En av de gemensamma toaletterna på mansavdelningen var påtagligt ostädad och toalettstolen var trasig. Enligt mansavdelningens ordningsregler städas hygienutrymmen av dem som bor i respektive korridor. Klienter berättade att en städstreck hade pågått på mansavdelningen under en tid.

Rastgårdar och rökutrymmen

Möjligheterna till daglig utomhusvistelse för Lundens klienter, särskilt de som inte röker och som vill ha tillgång till en rökfri miljö, är begränsade.

Både mans- och kvinnoavdelningen erbjuder möjlighet för klienterna att gå ut på särskilda små rökutrymmen under dagtid. Dessa ligger på en innergård och har ett stålnät som tak. Det saknas skydd för regn.

På kvinnoavdelningen finns en rastgård i form av en trädgård med gräsmatta. Mansavdelningens rastgård är helt asfalterad, på två sidor omgiven av ett stängsel med taggråd högst upp. På rastgården står ett träbord med bänkar runt om och det finns även några lösa plaststolar. Ett volleybollnät är uppspant tvärsöver gården.

Rastgårdarna står inte öppna för klienterna under dagtid utan det krävs minst två medlemmar från personalen för att öppna dem. Det finns en ambition att öppna rastgårdarna varje dag, men om detta sker beror på väderlek och tillgången till personal. Enligt institutionsledningen kan det vid dåligt väder hända att klienterna inte är intresserade av att gå ut även om möjligheten erbjuds. Båda rastgårdarna saknar regnskydd.

Intagslokalerna och avskiljningsrum

Lunden har särskilda lokaler där nyanlända klienter placeras, s.k. intag. Dessa lokaler kan även användas för tillfällig placering när en klient är, eller misstänks vara, påverkad av droger. Att ha påverkade klienter på de vanliga avdelningarna

kan, enligt vad som uppges från hemmets sida, inverka negativt på vården av övriga klienter.

Avskiljningsrummen ser ungefär likadana ut på båda avdelningarna. De har kala väggar och ingen annan inredning än en madrass på golvet. Där finns ett fönster som inte går att se igenom men som släpper in dagsljus. Ett av avskiljningsrummen för män var ostädat; bakom dörren stod en plastmugg med cigarettfimpar i.

I intagslokalerna på kvinnoavdelningen var det bäddat i ett avskiljningsrum. Enligt institutionsledningen kan det förekomma att klienter vistas några nätter i detta rum fastän de i formell mening inte är föremål för avskiljning.

Vid rundvandringen på intagslokalerna på mansavdelningen observerade JO:s medarbetare att det inte fanns någon personal på plats och att en klient hade lämnats ensam. Det framkom även i samtal med klienter och personal att klienter tillfälligt kunde lämnas ensamma i intagslokalerna.

Sysselsättning och aktiviteter

Det finns tv-apparater, böcker, dvd-filmer, tv-spel och andra spel samt musikinstrument på båda avdelningarna. På mansavdelningen finns ett bordtennisbord, på kvinnoavdelningen ett pysselrum.

Det finns en träningslokal med gym. Det erbjuds också olika träningsprogram. Tiderna schemaläggs för att effektivt kunna nyttja personal både från mans- och kvinnoavdelningen.

Varje klient har två kontaktpersoner som är ansvariga för klientens ärende. Begränsningar i bemanning innebär minskat utrymme för personalen att utöva kontaktmannaskap med klienterna men även minskade möjligheter till utevistelser. Klienterna på båda avdelningarna har möjlighet att ansöka om att gå en 30-minuters promenad på St. Lars-området tillsammans med personal en gång i veckan. På kvinnoavdelningen erbjuds hästridning en gång i veckan.

Både klienter och personal framförde att en klients vistelse på Lunden kunde påminna om förvaring och efterlyste ett bredare utbud av aktiviteter. Flera klienter beskrev att de upplevde en stor tristess: dagsrutinerna bestod främst av måltider och tv-tittande.

Kontakter med omvärlden

Rutinerna för att ringa telefonsamtal skiljer sig åt mellan de två avdelningarna. På kvinnoavdelningen finns möjlighet för klienterna att ringa t.ex. egna barn på LVM-hemmets bekostnad. Det går även att köpa telefonkort och ringa valfria nummer.

På mansavdelningen får klienterna göra upp en lista med telefonnummer tillsammans med sina kontaktpersoner. Listan godkänns i samråd med avdelningsledningen och socialtjänsten i hemkommunen. En klient kan be om att få lägga till telefonnummer och godkännandeförfarandet sker då på samma sätt. Hur lång tid

det tar innan ett nummer blir godkänt beror till stor del på hur snabbt det går att få tag på socialtjänsten i hemkommunen. Rutinen beskrivs i avdelningsreglerna.

Även rutinerna för tillgång till Internet skiljer sig åt mellan de två avdelningarna. På mansavdelningen hade klienter tidigare närmast fri tillgång till Internet (under uppsikt av en kontaktperson). Då filmer och pornografi laddats ned när datorn en gång stod obevakad får klienterna numera ansöka om att få tillgång till Internet för syften som gagnar vården, t.ex. för att titta på hemsidor för behandlingshem, samt för att t.ex. betala räkningar.

På kvinnoavdelningen finns möjlighet att göra t.ex. bankärenden på Internet. Det har inte funnits fri tillgång till Internet på kvinnoavdelningen på samma sätt som på mansavdelningen.

Hälso- och sjukvård

En konsultläkare finns vid Lunden tio timmar per vecka. Både klienter och personal efterlyste ökad tillgänglighet till läkare vid hemmet och ökad kompetens vad gäller missbruksfrågor hos denne. Det finns sammantaget även en hel sjukskötersketjänst vid Lunden.

Klienter framförde även synpunkter om svårigheter att få huvudvärkstabletter från personal t.ex. under kvällar och nätter. Enligt institutionsledningen innebär Socialstyrelsens nyliga påpekanden om läkemedelshantering, bl.a. vid tillsynen av verksamheten på Lunden, att personal vid Lunden-hemmet och andra SiS-institutioner inte får dela ut huvudvärkstabletter om de inte är ordinerade.

Övrigt

Klienterna på båda avdelningarna framförde synpunkter på maten. Bland annat framfördes att maten, särskilt på kvällstid, till stor del består av halvfabrikat och att det inte serveras tillräckligt med grönsaker.

Både klienter och personal påpekade att det finns en otydlighet om regeltillämpning på några områden. Det gäller bl.a. vilken personlig egendom klienter får ha på avdelningen och rutinerna för godkännande av telefonnummer och besök.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för vad som framkommit vid besöket.

Med anledning av frågor från JO:s medarbetares sida rörande utformningen av rökutrymmen och rastgårdar anfördes bl.a. följande från SiS. Det finns ingen gemensam utformning av säkerhetslösningar på SiS olika LVM-hem. I samband med senare års ombyggnation har man från Lundens sida undersökt möjliga alternativa lösningar på t.ex. utseendet för rastgårdar och rökutrymmen men inte funnit något som tett sig mindre ingripande. Rastgården på mansavdelningen är stor och har utrymme för bollspel och aktiviteter. Rökutrymmenas utformning med stålnät som tak är både säkert och personalbesparande.

Jag har tagit del av protokollet, som inte föranleder några åtgärder från min sida.

Lilian Wiklund